

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

БУДНІКЕВИЧ ІРИНА МИХАЙЛІВНА

УДК 332.1: 330.341.1

СТАНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ІННОВАЦІЙ:

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

(на прикладі Карпатського регіону)

Спеціальність: 08. 10. 01 – Розміщення продуктивних сил і

регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Львів – 2002

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Чернівецькому національному університеті

імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Школа Ігор Миколайович, Чернівецький
торговельно-економічний інститут Київського
національного торговельно-економічного університету,
завідувач кафедри

Офіційні опоненти: доктор економічних наук
Малицький Борис Антонович,
Центр досліджень науково-технічного потенціалу та
історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, директор

кандидат економічних наук

Карпінський Борис Андрійович, Львівський
фінансово-економічний інститут, завідувач кафедри

Провідна установа: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН
України, відділ дослідження проблем комплексного
розвитку і розміщення продуктивних сил, м. Київ.

Захист дисертації відбудеться 27 лютого 2002 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д35.154.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня

доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розісланий 24 січня 2002 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої

ради,

кандидат

економічних

наук

Жовтанецький В.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Увесь світ поряд з державним регулюванням використовує ринковий механізм не тільки в галузі впровадження результатів науки, а й у галузі продукування ідей. Таким ринковим механізмом є ринок інновацій, із притаманними йому попитом, пропозицією, ціною, маркетингом тощо. Його формування в Україні - справа не далекого майбутнього, він потрібен уже сьогодні як засіб збереження науково-технічного та інтелектуального потенціалу нації.

Способам реалізації наукового, інженерного, конструкторського, інноваційного потенціалу української економіки, які вийшли з-під тотального контролю держави, але не набули стійких форм у нових ринкових структурах, принципам формування інноваційної інфраструктури, в тому числі її інформаційній складовій, аналізу конкурентного середовища, в якому працюють вітчизняні підприємства і яка принципово відрізняється від інфраструктури, в якій функціонує бізнес у промислово розвинутих країнах, і навіть в країнах східної Європи, проблемам пошуку інвестицій та просування вітчизняних розробок на міжнародний ринок інновацій присвячені конференції, семінари, форуми науковців та практиків. У жовтні 2001 року відбувся Форум з питань розвитку прикордонного співробітництва, зокрема в рамках міжнародної асоціації “Карпатський Єврорегіон”, єврорегіонів “Буг”, “Верхній Прут”, “Нижній Дунай”, на якому було відмічено значення інновацій та інвестицій в економічному розвитку регіонів та обговорювалися перспективи науково-технічного співробітництва.

Сприйняття інновації як визначного фактора економічного розвитку знайшло своє відображення у багатьох дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, теоретиків та практиків: Ю.Бажала, П.Беленького, В.Войцеховського, О.Власюка, Г.Доброва, П.Друкера, П.Завліна, С.Ільєнкової, М.Козоріз, М.Кондратьєва, О.Кузьмін, Б.Малицького, М.Лапіна, О.Лапко, Л.Нейкової, Я.Побурко, М.Портера, С.Прігожина, Б.Санто, Р.Солоу, Б.Твісса, М.Туган-Барановського, Р.Фатхутдінова, К.Фрімена, Д.Черваньова, Й.-А.Шумпетера та інших.

Майже кожний дослідник, традиційно для інноватики, наводить своє визначення інновації, пропонує критерії та ознаки класифікації інновацій, розглядає структуру інноваційного процесу, проводить дослідження ціноутворюючих факторів, однак тематиці ринку інновацій увагу приділяло дуже обмежене коло дослідників: В.Аньшин, В.Александрова, І. Артем'єв, М.Гуревич, М.Коноваленко, В.Новіков, Н.Чайковська. Як наслідок, відсутнє обґрунтування його місця у системі ринків, нечітко визначено його об'єкт та структура, не досліджено механізм функціонування даного типу ринку.

Нечисленними, в силу своєї складності та суперечності, є дослідження регіональних аспектів інноваційної сфери, механізму її активізації, інноваційного потенціалу, і лише останнім часом їх

розглянули О.Амоша, Є.Бойко, П.Беленький, М.Данько, М.Долішній, С.Дорогунцов, С.Кацура, О.Лапко, Б.Малицький.

Недостатня розробленість багатьох аспектів вказаних проблем, а також важливість їх теоретичного та практичного значення у реструктуризації економіки регіонів, з врахуванням специфіки Карпатського регіону, спонукали автора до вибору теми та основних напрямів даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах плану науково-дослідних робіт Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, зокрема планової теми “Регіональні фактори науково-технологічної (інноваційно-інвестиційної) моделі сталого екологічно безпечного економічного розвитку” (номер державної реєстрації 0199U001897).

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних та методологічних засад становлення ринку інновацій в Україні, розробка методики формування регіонального ринку інновацій, з урахуванням ролі інноваційного потенціалу регіону та регіональної інноваційної інфраструктури. Відповідно до даної мети вирішуються наступні завдання:

- виявлення значення інновацій через ретроспективу поглядів щодо їх впливу на розвиток країн, регіонів та окремих фірм;
- обґрунтування об'єктивної необхідності формування ринку інновацій в Україні, виявлення його місця у системі ринків та його значення у концепції ринкових реформ;
- дослідження об'єктної та структурної характеристики ринку інновацій;
- розробка механізму функціонування регіонального ринку інновацій;
- проведення моніторингу інноваційного потенціалу регіону;
- дослідження методичних підходів до формування регіональної мережі закладів інфраструктури ринку інновацій;
- розробка пропозицій щодо створення технологічних парків та бізнес-інкубаторів як основи реструктуризації великих підприємств.

Об'єктом дослідження є регіональний ринок інновацій як система економічних форм та механізмів, пов'язаних з інноваційним підприємництвом, з умовами та місцем реалізації нововведень, яка призначена забезпечити стійкий зв'язок між виробництвом та споживанням інноваційної продукції, сформувати оптимальну структуру інноваційного процесу, умови для вибору альтернативного варіанта розміщення ресурсів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні аспекти становлення регіонального ринку інновацій.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять твори класиків економічної теорії та сучасні роботи західних та вітчизняних вчених, законодавчі та нормативні акти з проблем інновацій. При визначенні основних теоретичних висновків використовувалися статистичний аналіз, групування, економічний аналіз. Як інформаційну базу використано економічну літературу та періодичні видання, дослідження Державного комітету статистики та відділень НАН України, Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва, Світового банку та МВФ, а також результати, отримані автором.

Наукова новизна одержаних результатів. Отримані автором результати дослідження характеризуються наступними елементами новизни:

- уточнено значення інновації як фактора, який впливає на розвиток не тільки окремих країн, але й регіонів, викликаючи структурні зрушення та якісні зміни в суспільному відтворенні;
- обґрунтовано необхідність формування в Україні ринку інновацій, виявлено його економічну суть як системи економічних відносин між продавцями та покупцями з приводу створення, впровадження, розповсюдження і споживання інновацій та функції, які він виконує в економіці;
- досліджено ретроспективу понятійного апарату інноватики, визначено ознаки, а на їх основі - поняття інновації як об'єкта ринку інновацій, який включає в себе як кінцевий результат інноваційного процесу (новий продукт, нову технологію, нову техніку), так й інноваційні "напівфабрикати" (у вигляді інноваційної інформації про новизну та прогресивність розробок та винаходів), а також результати дифузії інновації – нові можливості її застосування в новій якості, на нових ринках, для нових споживачів;
- вперше обґрунтовано дворівневу структуру ринку інновацій, адаптовану до структури інноваційного процесу, яка включає первинний ринок, де здійснюється обмін проміжних результатів інноваційного процесу в інформаційній формі, та вторинний ринок, де об'єктом купівлі-продажу є кінцевий результат інноваційного процесу і який опосередковує його подальше розповсюдження в економіці;
- проведено товарний розріз ринку інновацій за 9-ма ознаками, на основі авторської класифікації: за інноваційним потенціалом; за масштабом новини; за галуззю наукових досліджень; за видом ефекту, отриманого в результаті втілення інновації; за формою новини; за формою передачі власності; за характером застосування; за галуззю застосування; за частотою застосування;

- визначені категорії “суб’єкти ринку інновацій”, “попит на інновації”, “пропозиція інновацій”, запропоновані детермінанти попиту та пропозиції на регіональному ринку інновацій та проведено аналіз попиту і пропозиції на ринку інновацій Карпатського регіону;
- сформовано систему функцій місцевих органів влади з регулювання ринку інновацій, яка враховує реальні та потенційні можливості регіонів і відрізняється від функцій державних органів в інноваційній сфері в силу ресурсної та інституційної обмеженості;
- розроблено нову систему інноваційного потенціалу регіону, в якій виділено наукову та виробничу підсистеми, та субсистеми забезпечення: кадрову, організаційно-управлінську, фінансову, матеріально-технічну, інформаційну, маркетингу.
- обґрунтовано необхідність створення та визначено основні закономірності формування регіональних інноваційних структур – технопарків, бізнес-інкубаторів як засобів реструктуризації великих підприємств.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність результатів дослідження полягає у проведенні моніторингу інноваційного потенціалу Карпатського регіону, у розробці та реалізації програми формування технопарку та бізнес-інкубатора у Чернівецькій області як інструментів підвищення економічних та соціальних показників еко-номіки регіону за рахунок відновлення діяльності великих підприємств.

Окремі теоретичні розробки та методичні підходи використані в навчальному процесі, зокрема, при викладанні курсу “Інноваційний менеджмент” на економічному факультеті Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича.

Впровадження результатів дослідження здійснено в громадській організації “Чернівецький бізнес-інкубатор” м. Чернівці, в обласному управлінні економіки Чернівецької області при формуванні “Технопарку -Електроніка Буковини”.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень доповідалися на міжнародній практичній конференції “Інвестиційна діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання” (Чернівці, 1997), на всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми інвестиційної підтримки вітчизняного виробника” (Хмельницький, 1999), на міжнародних науково-практичних конференціях “Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації” (Чернівці, 2000), “Стратегічні пріоритети розвитку регіонів у системі економічної політики в Україні” (Чернівці, 2001), на науково-практичній конференції “Методологія та практика менеджменту на порозі XXI століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти” (Полтава, 2000), на методологічному

семінарі економічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Публікації. Результати дослідження опубліковані в 11 наукових працях загальним обсягом 4,42 д.а., з яких особисто автору належить 3,98 д.а.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається з вступу, 3 розділів, висновків, 7 додатків (обсягом 24 сторінки), містить в собі 24 таблиці та 31 рисунок. Список використаних джерел налічує 172 позиції. Основний зміст дисертації викладений на 195 сторінках комп'ютерного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **“Ринок інновацій як елемент концепції формування ринкових відносин в Україні”** досліджено значення інновацій в розвитку країн, регіонів та окремих фірм; теоретико-методологічні основи становлення ринку інновацій та його місце в системі ринків; об'єкт, структура та товарний розріз ринку інновацій; механізм функціонування регіонального ринку інновацій.

Огляд базових ідей та моделей, які визначають опорні точки в теоретичному осмисленні інновацій та їхньому впливі на структурні зрушення економічних систем, показав, що в сучасній економіці інновації є основою стрімкого та стабільного соціально-економічного розвитку, забезпечують високий технологічний та конкурентоспроможний рівень як країн, так і окремих регіонів, галузей та фірм, за рахунок продукування, впровадження та дифузії нових ідей, які володіють і науковою, і ринковою новизною. Перетворення знань в інноваційний процес, передача знань по ланцюгу від однієї його фази до іншої вимагає додаткової посередницької системи – ринку інновацій.

У дисертації зазначено, що в Україні інноваційні процеси та їх комерціалізований результат – інновації, а тим більш продаж їх за кордон практично не включені в систему цивілізованих ринкових відносин, тому формування ринку інновацій стає сьогодні найважливішим завданням не тільки технічного та економічного розвитку країни, але й засобом збереження унікального генофонду талановитих людей, припинення масового виїзду науковців за кордон.

Ринок інновацій визначається як система економічних форм та механізмів, що пов'язані з інноваційним підприємництвом, з умовами та місцем реалізації нововведень, яка призначена забезпечити стійкий зв'язок між виробництвом та споживанням інноваційної продукції, сформувати оптимальну структуру інноваційного процесу, умови для вибору альтернативного варіанта розміщення ресурсів.

Об'єктна та структурна характеристика ринку інновацій базується на визначенні інновації як комплексного процесу, спрямованого на створення, розробку та доведення наукової чи будь-якої іншої нової ідеї до стадії комерційного використання та широкого розповсюдження в економіці.

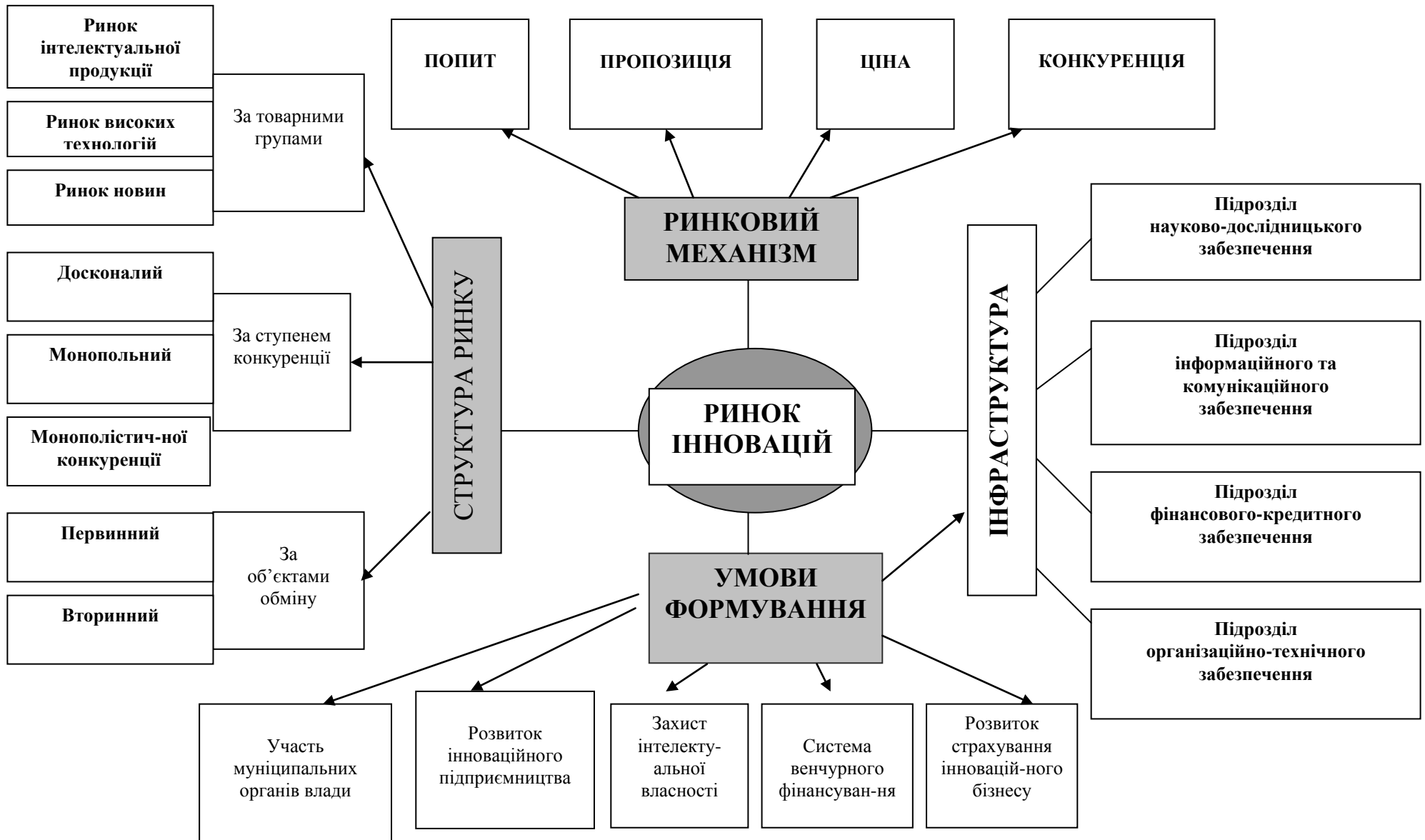
У дисертації показано, що увесь процес створення інновації (інноваційний процес) входить в систему ринкових відносин, а інноваційний продукт на кожній стадії свого формування має закінчений вигляд і виступає на ринку самостійним товаром, який володіє як вартістю, так, відповідно, і ціною.

Дисертантом розроблено структуру, механізм та умови формування регіонального ринку інновацій (рис.1). Структура ринку інновацій складається з первинного ринку, де здійснюється обмін проміжних результатів інноваційного процесу в інформаційній формі, а також їх потенційний економічний ефект, та вторинного ринку - де об'єктом купівлі-продажу є кінцевий результат інноваційного процесу (уречевлена продукція первинного ринку) і який опосередковує його подальше розповсюдження в економіці. Механізм функціонування регіонального ринку інновацій включає об'єкт ринку, його суб'єктів, попит, пропозицію, ціну та конкуренцію.

Встановлено, що попит на ринку інновацій - це платоспроможний попит на новий продукт чи на новий вид послуг, на нову технологію, на нову форму організації або управління, на носії новизни (інформація, патенти, ліцензії, ноу-хау тощо) зі сторони споживчого чи виробничого сектора. Пропозиція інновацій включає результати науково-технічних досліджень, які здатні запропонувати наукові організації; нову продукцію, яку пропонує до продажу виробничий сектор; об'єкти промислової власності.

Враховуючи регіональні особливості, в дисертації запропоновані ринкові детермінанти попиту та пропозиції для регіонального ринку інновацій, природа яких закладена у науковій та у виробничій сфері.

У дисертації проведено аналіз попиту на інновації у Карпатському регіоні, результати якого свідчать про його позитивну динаміку по більшості показників (табл. 1).

Таблиця 1.

Структура та динаміка попиту на ринку інновацій Карпатського регіону

Структура попиту	Динаміка попиту		
	1999 р	2000 р.	у % до 1999 р.
1. Витрати на здійснення інноваційної діяльності, млн. грн. у цінах 1995 р.	10,48	30,6	Зрост. в 2,9 рази
2. Попит на прогресивні технологічні процеси, процесів	103	168	+58%
3. Попит на екологічні технології	43	58	+35%
4. Попит на розробки нових видів продукції (освоєння нових видів продукції), найменувань	2218	2584	+16%
5. Попит на об'єкти промислової власності, одиниць	270	209	-23%
6. Попит на раціоналізаторські пропозиції, одиниць	1597	1725	+8,6%

Аналіз показників пропозиції на ринку інновацій Карпатського регіону демонструє їх зниження по агрегованих показниках обсягу наукових розробок та обсягу науково-технічних робіт та позитивну динаміку пропозиції об'єктів промислової власності.

Таблиця 2.

Структура та динаміка пропозиції на ринку інновацій Карпатського регіону

Структура пропозиції	Динаміка пропозиції		
	1999 р.	2000 р.	у % до 1999 р.
1. Пропозиція наукових розробок	3071	2551	- 17%
2. Обсяг науково-технічних робіт, млн. грн. у цінах 1995 р.	27,13	22,6	-17%
3. Обсяг пропозиції (обсяг відвантаженої інноваційної продукції), млн. грн. у цінах 1995 р.	x	88,5	
4. Пропозиція об'єктів промислової власності одиниць, в тому числі:	181	316	Зрост. в 1,75 рази
винаходів	124	262	Зрост. в 2,11 рази
корисних моделей	-	5	-
промислових зразків	67	49	-27%

Примітка. x - офіційні статистичні показники за 1999 рік відсутні.

Рівновага на ринку інновацій, як і інших ринках, описується співвідношенням обсягу попиту та обсягу пропозиції (табл. 3).

Таблиця 3.

Обсяги попиту та пропозиції на ринку інновацій у 1998-2000 рр.

млн. грн. у цінах 1995 р.

	1998 рік		1999 рік		2000 рік	
	Карпатсь-к ий регіон	Україна	Карпатсь-к ий регіон	Україна	Карпатсь-ки й регіон	Україна
Обсяг пропозиції	29,2	576,8	27,13	576,6	22,6	609,6
Обсяг попиту	7,7	139,7	6,96	139,19	9,14	211,7
Відхилення	-21,5	-437,1	-20,17	-437,41	-13,46	-397,9

Перевищення пропозиції над попитом на ринку інновацій є свідченням того, що існує конкуренція наукових розробок, яка дозволить підвищити конкурентоспроможність майбутніх продуктивних інновацій. У роботі встановлено, що у 2000 році в Карпатському регіоні відбулося зниження обсягів пропозиції при зростанні показників попиту, що, на думку дисертанта, викликає занепокоєння через зниження результативності наукової складової інноваційного потенціалу. Формування ринку інновацій дозволить активізувати обидві складові ринкового механізму.

Становлення регіонального ринку інновацій можливе за таких умов: активізації інноваційного підприємництва; формування інноваційної інфраструктури; участі венчурного капіталу; розвитку страхування інноваційного бізнесу; наявності законодавчого забезпечення захисту інтелектуальної власності; участі муніципальних органів влади у регулюванні ринку інновацій.

Останнє зумовлене тим, що в умовах класичного ринкового механізму було б проблематичним отримання наукових результатів (особливо фундаментальних) та здійснення технологічної модернізації економіки України, а багато нововведень (переважно з соціальним чи екологічним ефектом) не могли б бути впроваджені в господарську практику. Обмеженість ринкових механізмів як середовища продукування і розповсюдження інновацій, економічна та соціальна роль держави та регіонів в сучасному суспільстві визначає функції як загальнодержавних, так і регіональних органів в інноваційній сфері. Регіональне регулювання ринку інновацій спрямоване на сприяння найбільш повній реалізації інноваційних ресурсів регіону, в зв'язку з чим автор пропонує наступну систему функцій регіональних органів влади:

- акумулювання вільних коштів за рахунок оптимізації управління бюджетом, його планування та виконання, підтримка структурної збалансованості в часі доходної та витратної частин бюджету;

- ініціація створення галузевих банків та формування кредитних інноваційних спілок, кредитних спілок у сільській місцевості для фінансування нововведень в сільському господарстві (нові сорти рослин, нові породи тварин, нові засоби виробництва, нові види добрив тощо), венчурних фірм, підтримка фінансового лізингу, франчайзингу, сприяння акумуляції коштів у приватних, акціонерних, громадських, міжнародних структурах;
- сприяння кооперації та взаємодії різноманітних суспільних інститутів в здійсненні інновацій: банків, підприємницького сектора, науково-дослідних інститутів, вузів тощо;
- організація постійно діючих науково-технічних салонів, ярмарок, виставкових комплексів зі стендами нових розробок наукових установ, нової продукції підприємств, бізнес-планів інноваційних пропозицій;
- координація інноваційної діяльності в регіоні через формування власної інноваційної стратегії розвитку кожного регіону обласного рівня, а в рамках області – адміністративного району, міста;
- розробка та використання системи обов'язкових відрахувань частини прибутку добувних галузей, які використовують ресурси регіону, для створення фонду екологічних інновацій;
- стимулювання інновацій шляхом розміщення в технопарках чи на підприємствах бізнес-інкубаторів державних замовлень від регіональної адміністрації, покриття витрат з бізнес-підготовки інноваційних проектів, виділення площ у престижних місцях для перспективних інноваційних підприємств, передача збиткової комунальної власності інноваційним структурам, відстрочка сплати патентних мит по ресурсозберігаючих винаходах;
- ініціювання створення регіональних інноваційних структур місцевою владою, надання їм юридичних, консультаційних, ділових послуг, допомога в пошуку партнерів, укладання угод під гарантії регіональних органів влади, захист інтересів наукових організацій при тимчасовому наданні обладнання та приміщень в оренду;
- підтримка зарубіжних ліцензійних та складальних виробництв предметів споживання, при розміщенні замовлень на підприємствах регіону та використанні місцевої робочої сили;
- здійснення кадрового забезпечення інновацій посередництвом тренінгів, семінарів, через відновлення на підприємствах регіону заводських патентних бюро, бюро раціоналізаторства та вина-хідництва, центрів наукової творчості дітей та юнацтва, формування Народних шкіл винахідництва та науково-технічної творчості;

- підвищення суспільного статусу інноваційної діяльності (організація пропаганди науково-технічних досягнень та інновацій в місцевій пресі, освітні та наукові програми або інтелектуальні ігри на місцевому телебаченні, моральне заохочення інноваторів, створення умов для їх творчої діяльності на базі бібліотек, ЦНТІ тощо);
- підтримка будь-яких проявів генерації ідей, організація круглих столів промисловців, вчених-теоретиків, винахідників-практиків, студентів, адміністрації;
- регулювання інноваційного підприємництва шляхом різного роду регіональних преференцій (податкових пільг, цільових субсидій, звільнення від місцевих платежів, кредитних гарантій);
- сприяння міжнародній науково-технічній та інноваційній кооперації з використанням переваг прикордонних областей (створення спільних інноваційних підприємств, міжнародний трансфер технологій, обмін студентами та науковцями, наукові конференції та симпозіуми, сприяння в пошуку зарубіжних замовників);
- створення при наукових центрах НАН України і Раді ректорів Центрів наукових ідей, “мозкових центрів”.

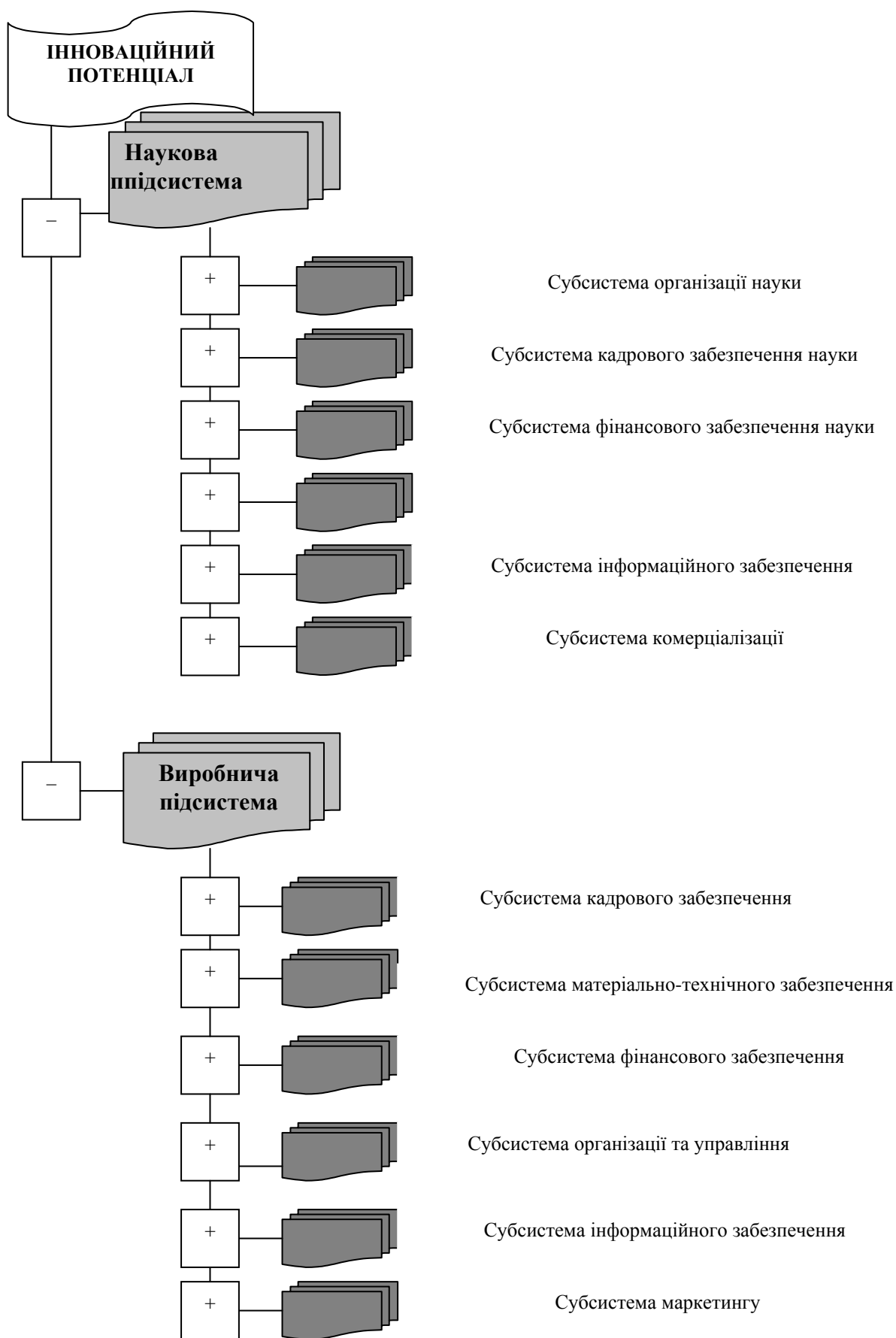
Функції регіональних органів влади в інноваційній сфері та у розвитку науки і техніки, роль та місце інноваційних структур у вирішенні соціально-економічних проблем регіону та держави визначаються регіональною інноваційною політикою – комплексом цілей, заходів, та методів впливу державних регіональних інституцій на ініціювання та підвищення економічної і соціальної ефективності інноваційних процесів. Головне - оптимально поєднати державне регулювання інноваційної сфери з ефективним функціонуванням конкурентного ринкового механізму.

У другому розділі **“Методика формування регіонального ринку інновацій в умовах перехідної економіки в Україні”** проведено моніторинг інноваційного потенціалу регіону як основи формування ринку інновацій; розглянуто підходи до формування регіональної мережі закладів інфраструктури ринку інновацій; узагальнено світовий досвід та практику формування регіональних інноваційних структур.

Проведене в роботі дослідження базується на розумінні інноваційного потенціалу як сукупності інтелектуальних та матеріальних ресурсів, а також об’єктивної організаційної структури, які дозволяють вирішувати сучасні та майбутні проблеми інноваційного розвитку заданої соціально-економічної системи.

У дисертації запропонована структура інноваційного потенціалу, в якій виділено наукову та виробничу підсистеми. З врахуванням товарності науки та її ідей в ринковій економіці, автором запропоновано доповнити традиційний перелік складових науково-технічного потенціалу фінансовою та маркетинговою субсистемами і вважати отриману систему інноваційним потенціалом (рис.2).

Рис. 2. Система інноваційного потенціалу

Інноваційний потенціал на ринку інновацій виступає фактором попиту й фактором пропозиції. Попит на ринку інновацій формують галузі та сфери суспільного виробництва, його буде визначати їх спроможність впроваджувати та розповсюджувати досягнення науки й техніки в економіці. Пропозиція інновацій формується на стадії створення й освоєння нового продукту (технології) і здійснюється організаційними формами галузі “Наука та наукове обслуговування”, підприємствами, які випускають нові види продукції, суб’єктами, які зайняті винахідницькою, раціоналізаторською, ліцензійною діяльністю.

Проведений в роботі моніторинг інноваційного потенціалу Карпатського регіону констатував

Субсистема матеріально-технічного
забезпечення науки

такі показники: концентрація науковців на 10 тис. середньорічного постійного населення в Карпатському регіоні – 22 працівника; частка регіону у фінансуванні наукової діяльності - 4,5%, при результативності 6,6%; показник фондоозброєності – 34,34 тис.грн.; інновації в 2000 році здійснювали 227 промислових підприємств проти 310 в 1999 році, питома вага в загальній кількості обстежених підприємств відповідно склала 14,82% і 18,93%; у 2000 році спостерігається підвищення регіональної інноваційної активності при впровадженні прогресивних технологічних процесів: приріст по Україні становив 16,6%, а по Карпатському регіону - 58,3%; питома вага маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних технологій у Карпатському регіоні – 35,6%, що вище загальноукраїнського показника на 5 пунктів, приріст впровадження склав третину (по Україні – 1,66%), це сприяє збереженню іміджу Карпатського регіону як одного з найбільш екологічних місць Європи.

Моніторинг дав змогу визначити пріоритетні напрямки інноваційної діяльності Карпатського регіону: розвиток рекреаційно-туристичного, оздоровчо-лікувального комплексів; прискорене формування наукової та побутової інфраструктури; впровадження безвідходних та маловідходних технологій в гірничо-хімічній промисловості та лісопромисловому комплексі; прискорення випуску сучасних меблів, з цінovими та якісними критеріями конкурентоспроможності; відновлення роботи підприємств електронної галузі; впровадження енергозберігаючих приладів у комунальному господарстві; розробка нетрадиційних джерел енергії; підвищення конкурентоспроможності виробів легкої та харчової промисловості; збільшення виробництва сільськогосподарської продукції на основі розробки та впровадження агротехнологій; відродження промислів та ремесел; формування екологічної та природоохоронної культури; створення регіональної інформаційної мережі.

У дисертації зроблено висновок про особливість інноваційного розвитку Карпатського регіону, яка полягає у формуванні науково-виробничого комплексу - технопаркової структури. Доцільним є також створення в регіоні, на базі сільськогосподарських наукових дослідних станцій, агротехнічних парків, де сконцентруються провідні спеціалісти в галузі зоології, мікробіології, генетики, біохімії, ветеринарії, ентомології, біотехнології, для розробки принципово нових технологій вирощування продуктів землеробства та тваринництва.

Цивілізовану форму відносин між суб'єктами ринку інновацій може надати науково обґрунтована інфраструктура, яка, на думку дисертанта, не тільки забезпечить найбільш ефективне здійснення науково-технічної та інноваційної діяльності, а й сприятиме подоланню спаду та створенню необхідних передумов для структурної перебудови виробництва, для згладжування нерівностей між "технологічними" та "нетехнологічними" регіонами, посиленню конкурентоспроможності продукції, зростанню кількості робочих місць.

Дисертантом запропонована інфраструктура регіонального ринку інновацій, яка складається з чотирьох підрозділів, структурні елементи яких підібрані за принципом спеціалізації на певних видах діяльності, що спрямовані на створення матеріальних умов ефективного формування та функціонування ринкового механізму: підрозділ науково-дослідницького забезпечення, підрозділ інформаційного та комунікаційного забезпечення, підрозділ фінансово-кредитного забезпечення, підрозділ організаційно-технічного забезпечення.

Проведений аналіз практики формування регіональних інноваційних структур в Україні дозволив зробити висновок про необхідність розробки нестандартних, таких, що відповідають специфіці нинішньої ситуації, моделей інноваційних структур, які б врахували регіональні особливості.

У розділі 3 "Розробка організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності в регіоні" основну увагу приділено створенню, в контексті регіонального розвитку, інноваційних структур у Чернівецькій області та розробці системи критеріїв оцінки інтегрування підприємств в інноваційні структури регіону.

Формування наукових (технологічних) парків, створення інкубаторів малого інноваційного бізнесу, утворення під егідою держави та місцевих органів виконавчої влади центрів по передачі технологій з державного в промисловий сектор, поряд з іншими заходами, входять в перелік резервів вирівнювання (у бік зростання) інноваційного потенціалу регіонів за рахунок активізації їхніх науково-технічних та підприємницьких ресурсів. У дисертації обґрунтована модульна система регіональних інноваційних організацій, адаптована до умов України. Опорним модулем цієї системи повинен стати інкубатор, доповнюючи та розширюючи який, будуть створюватися наукові парки, технополіси, регіони науки.

Пріоритетність створення інкубаторів та невеликих наукових, технологічних чи індустріальних парків зумовлена необхідністю значних капіталовкладень для будівництва інших інноваційних структур, в першу чергу обов'язкової виробничої та побутової інфраструктури технополісів чи регіонів науки. В умовах становлення ринкової економіки Україна не має ні часу, ні коштів для формування крупних інноваційних утворень, але й бездіяльність може викинути нас на узбіччя світової економіки. Тому масове створення інкубаторів, інноваційних центрів, а також дослідницьких, технологічних, промислових парків, є перспективним напрямком підвищення інноваційної активності та реструктуризації економіки.

Створення інноваційних структур повинно органічно вписуватися в стратегію регіонального прогресу, стати інструментом підвищення економічних та соціальних показників економіки регіону за рахунок відновлення діяльності великих підприємств, які визначають розвиток регіону. В умовах Чернівецької області в роботі запропоновані моделі технопарку та бізнес-інкубатора, схеми їх формування на базі колишніх великих підприємств ВАТ "Травітон", ВАТ "Кварц", ВАТ "Чернівецький радіотехнічний завод", державного підприємства ОКБ "Рута", ВАТ ЦКБ "Ритм", за участю Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та місцевих органів влади. Обґрунтована важливість, для збереження наукового потенціалу регіону, створення технопарку на базі Інституту термоелектрики НАН України та Міністерства освіти і науки України.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дають змогу сформулювати низку принципових теоретичних положень, висновків та практичних пропозицій щодо становлення регіонального ринку інновацій.

1. Проведене дослідження показало що інновації є фактором розвитку не тільки країни в цілому, але й окремих фірм, галузей та регіонів. Нова модель, побудована на інноваційному типі розвитку, спирається не тільки на ресурсозбереження, високі та інформаційні технології, але й на інтелектуалізацію усієї виробничої діяльності. У глобальній економічній конкуренції виграють країни, які забезпечать ефективність інноваційної діяльності.
2. Встановлено, що просте накопичення науково-технічного потенціалу та наукових результатів у будь-яких масштабах автоматично не перетворюється в інноваційний процес. Передача знань по ланцюгу від однієї фази інноваційного процесу до іншої вимагає додаткової посередницької системи. Такою системою по суті є ринок інновацій - система економічних форм та механізмів, що пов'язані з інноваційним підприємництвом, з умовами та місцем реалізації нововведень яка призначена забезпечити стійкий зв'язок між виробництвом та споживанням інноваційної продукції, сформувати оптимальну структуру інноваційного процесу, умови для вибору альтернативного варіанта розміщення ресурсів.

3. У сучасних умовах доцільно використовувати поняття не “науково-технічний потенціал регіону”, а “інноваційний потенціал регіону” – як сукупність інтелектуальних та матеріальних ресурсів, об’єктивної організаційної структури, які дозволяють вирішувати сучасні та майбутні проблеми інноваційного розвитку заданої соціально-економічної системи. Розуміння інноваційного потенціалу як синтезу науки та виробництва зумовило виділення наукової та виробничої підсистеми, й субсистем забезпечення: кадрової, організаційної, матеріально-технічної, інформаційної, фінансової та маркетингової.
4. Проведений моніторинг інноваційного потенціалу Карпатського регіону дав змогу визначити пріоритети стратегічного інноваційного розвитку: туризм та оздоровлення; наукова та побутова інфраструктура; безвідходні та маловідходні технології; енергозбереження та нетрадиційні джерела енергії; агротехнології; промисли та ремесла; екологічна та природоохоронна культури; регіональна інформаційна мережа.
5. Реалізація стратегічних напрямків дозволить здійснювати інноваційний розвиток Карпатського регіону, як технопаркової структури, науково-виробничого комплексу з розвинутою інфраструктурою сфери обслуговування і з привабливими природними умовами, як важливими складовими “якості життя”: розвинуті рекреаційно-туристичний і оздоровчо-лікувальний комплекси, гарні ландшафти, збережені за рахунок екологічних технологій водойми, ліси, чисте повітря, продукти харчування тощо.
6. Аналіз світового та вітчизняного досвіду функціонування регіональних ринкових структур дає підстави стверджувати, що при розробці принципів створення та функціонування української моделі регіональних інноваційних структур необхідно враховувати, що, окрім підтримки уряду країни, обов’язковою є активна роль місцевих органів влади, яка полягає в ініціюванні та лобюванні процедури їх заснування та у здійсненні подальшої підтримки, через залучення до реалізації регіональних програм, тендери та конкурси.
7. Встановлено, що особливістю регіональних інноваційних структур - технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів, індустріальних дворів тощо в умовах перехідної економіки є їхнє значення, в першу чергу як засобів реструктуризації великих підприємств регіону, інструментів регіональних програм і, паралельно, осередків розвитку малого та середнього бізнесу.
8. Розроблені рекомендації щодо використання регіональних інноваційних структур як інструментів регіональних програм: Чернівецького Бізнес Інкубатора як стратегічного напрямку Концепції соціально-економічного розвитку м. Чернівці на період 2001-2004 рр., Асоціації “Технопарк - Електроніка Буковини” та технопарку на базі Інституту термоелектрики НАН України та Міністерства освіти і науки України як суб’єктів реалізації

Обласної комплексної програми енергозбереження та Програми розвитку виробництва електронних засобів енергозбереження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Буднікевич І.М. До питання формування ринку інновацій в Україні // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць. Вип. 54. Економіка. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – С.57-61.
2. Буднікевич І.М. Ринок інновацій: предмет та структура // Вісник Технологічного університету Поділля. Науковий журнал. - № 5, Ч.1: Економічні науки. – Хмельницький: Технологічний університет Поділля, 1999. – С.69-72.
3. Буднікевич І.М. Ринок інновацій: структура та товарний розріз // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна науково-технічна політика: інноваційний розвиток та інформаційний простір. Випуск 16 / НАН України Інституту регіональних досліджень. – Львів, 2000 – С.290-298.
4. Буднікевич І.М. Управління інноваційними проектами як елемент практичної реалізації менеджменту інновацій // Регіональні перспективи. – 2000. – №2-3 (9-10). - С.60-62.
5. Буднікевич І.М. Моніторинг інноваційної діяльності промислових підприємств регіону // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць. Вип. 113. Економіка. – Чернівці: ЧДУ, 2001. – С.82-88.
6. Буднікевич І.М. Товарний розріз ринку інновацій як основа системи впорядкування // Дослідження соціально-економічних проблем перехідного періоду. Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ. Випуск 1. - Чернівці, 2001. – С.134-140.
7. Буднікевич І.М., Корнієнко Т.Є. Наукова складова інноваційного потенціалу регіону // Стратегічні пріоритети розвитку регіонів у системі економічної політики в Україні: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції. Науковий вісник ЧТЕІ КНТУ. Випуск 2. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С.102-107
8. Немцева І.М. ВЕЗ як одна з форм організації НТП // Наукові доповіді міжнародної науково-практичної конференції “Організаційно-економічне забезпечення функціонування локальних (точкових) вільних економічних зон в Україні.” - Чернівці, 1996. – С.97-98.
9. Немцева І.М. Інноваційний процес як складова розвитку підприємництва в Україні // Реалізація системи економічних інтересів у ринковій економіці: Деякі питання економічних реформ в Україні. Зб. наукових праць. – Чернівці: ЧДУ, 1997. – С.91-96.
10. Немцева І.М. Сучасна політика інвестування науки: механізм та інфраструктура // Наукові доповіді міжнародної науково-практичної конференції “Інвестиційна діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання.” - Чернівці: ЧДУ, 1997. – С.117-120.

11. Буднікевич І.М. Теоретичні основи формування мережі закладів інфраструктури ринку інновацій // Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації: Матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції. - Т. II. – Чернівці: МП “Юніверс ЛТД”, 2000. – С.28-34.

Буднікевич І.М. Становлення регіонального ринку інновацій: теорія та практика (на прикладі Карпатського регіону) – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2002.

Захищається рукопис дисертації, в якій досліджено теоретичні та методичні підходи до становлення регіонального ринку інновацій в Україні. Визначено роль та місце ринку інновацій у концепції формування ринкових відносин в Україні. Розроблено структуру та механізм регіонального ринку інновацій. Сформовано систему функцій місцевих органів влади з регулювання інноваційних процесів із врахуванням реальних та потенційних можливостей регіону. Здійснено моніторинг наукової та виробничої підсистем інноваційного потенціалу Карпатського регіону. Визначено основні закономірності формування регіональних інноваційних структур як інструментів підвищення економічних та соціальних показників економіки регіону за рахунок реструктуризації великих підприємств.

Ключові слова: інновація, регіональний ринок інновацій, попит на інновації, пропозиція інновацій, регіональне регулювання інновацій, інноваційний потенціал, інфраструктура ринку інновацій, бізнес-інкубатор, технопарк.

Budnikevych I.M. Regional innovation market creation: Theory and practice (on example of the Carpathian region). – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of the Candidate of Economic Sciences in the speciality 08.10.01 – Location of productive forces and regional economy. – The Institute of regional researches of the National Academy of Sciences of Ukraine (NAS), Lviv, 2002.

The manuscript of the thesis in which the theoretical and methodical approaches of the regional innovation market in Ukraine are investigated is to be defended.

The innovation market role and place in the conception of the market relations formation in Ukraine are determined. The structure and mechanism of the regional innovation market is developed. The functional system of the local authorities according to the innovation processes regulating taking into account the real possibilities of region has been formed.

The monitoring of the innovation potential scientific and industrial components of the Carpathian region has been done. The main formation regularities of the regional innovation structures as the

instruments of the economic and social indices of the regional economics owing to the large enterprises changeability.

Key words: innovation, the regional innovation market, demand for innovation, innovation suggestion, regional innovation regulating, innovation potential, business incubator, technical service base.

Будникевич И.М. Становление регионального рынка инноваций: теория и практика (на примере Карпатского региона) – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 – Размещение производительных сил и региональная экономика. – Институт региональных исследований НАН Украины. – Львов, 2002.

В процессе диссертационного исследования разработаны и обоснованы теоретические положения, методические подходы и рекомендации по формированию регионального рынка инноваций в Украине, с учетом значения инновационного потенциала региона и региональной инновационной инфраструктуры.

В первом разделе “Рынок инноваций как элемент концепции формирования рыночных отношений в Украине” изучено значение инноваций в развитии стран, регионов и отдельных фирм, рассмотрены становления рынка инноваций, выявлено его место в системе рынков, определен объект, структура, проведен товарный разрез, сформирован механизм функционирования регионального рынка инноваций. Структура рынка инноваций состоит из первичного рынка, где осуществляется обмен промежуточных результатов инновационного процесса в информационной форме, и вторичного рынка, где объектом купли-продажи является конечный результат инновационного процесса и который опосредствует его дальнейшее распространение в экономике.

Аргументированы условия формирования регионального рынка инноваций: активизация инновационного предпринимательства; формирование инновационной инфраструктуры; участие венчурного капитала; развитие страхования инновационного бизнеса; наличие законодательного обеспечения защиты интеллектуальной собственности; участие муниципальных органов власти в регулировании рынка инноваций.

Региональное регулирование рынка инноваций направлено на содействие наиболее полной реализации инновационных ресурсов региона, в связи с чем в работе предложена система функций региональных органов власти, которая отличается от общегосударственной системы.

Во втором разделе “Методика формирования регионального рынка инноваций в условиях переходной экономики в Украине” проведен мониторинг инновационного потенциала региона,

как основы формирования рынка инноваций, рассмотрены подходы к формированию региональной сети учреждений инфраструктуры рынка инноваций, обобщен мировой опыт и отечественная практика формирования региональных инновационных структур.

В диссертации предложена структура инновационного потенциала, в которой выделены научная и производственная подсистемы. Предложено дополнить перечень составных научно-технического потенциала финансовой и маркетинговой подсистемами, и считать полученную систему инновационным потенциалом. Мониторинг инновационного потенциала Карпатского региона дал возможность определить приоритетные направления инновационной деятельности. Сделан вывод об особенности развития Карпатского региона, как научно-производственного комплекса – технологического парка.

В разделе 3 “Разработка организационно-экономического механизма инновационной деятельности в регионе” определены основные закономерности формирования региональных инновационных организаций, разработаны их организационные и функциональные структуры. Создание бизнес-инкубаторов и технопарков должно органически вписываться в стратегию регионального прогресса, стать инструментом повышения экономических и социальных показателей экономики региона за счет восстановления деятельности крупных предприятий, которые определяют развитие региона.

Ключевые слова: инновация, региональный рынок инноваций, спрос на инновации, предложение инноваций, региональное регулирование инноваций, инновационный потенциал, инфраструктура рынка инноваций, бизнес-инкубатор, технопарк.